

Med "Bang" till Berlinolympiaden 1936

Rolf Yrlid

Författare

Publicerad på Internet, www.idrottsforum.org/articles/yrlid/yrlid080606.html
(ISSN 1652-7224), 2008-06-06

Copyright © Rolf Yrlid 2008. All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

Barbro Alving, signaturen Bang, är en färgstark figur i svensk presshistoria. Efter studentexamen inledde hon 1928 sina studier vid Stockholms högskola, men avbröt dem samma år för att som nittonåring bli volontär på *Stockholms Dagblad*. Efter några år som redaktionssekreterare på veckotidningen *Idun* – "för kvinnan och hemmet" – återupptog hon studierna, för att tre år senare hoppa av för gott, utan examen, för en anställning som journalist på *Dagens Nyheter* 1934. Alvings lediga prosa och hennes humoristiska och humanistiska anslag uppmärksammades av tidningsledningen, och när *DN* ville komplettera den rena idrottsbevakningen av de olympiska spelen i Berlin 1936 skickade man den blott tjugosjuåriga Alving. Uppdraget var att spegla vardagen i Tyskland och Berlin under spelen, inte att agera utrikes- eller sportreporter. Det blev starten på en lång karriär som resande reporter; inte minst rapporterade hon från en rad krigsskådeplatser. Alving lämnade *Dagens Nyheter* 1959 i protest mot tidningens krav på svenska atomvapen. Hennes journalistiska gärning förlade hon därefter till *Vecko-Journalen* som reporter och kåsör (under pseudonymen Kåringen mot strömmen). Under hela sin karriär recenserade hon dessutom både film och deckare, och hon gjorde flera radioprogram. Barbro Alving dog 1987.

Alvings reportage från Berlin under juli-augusti 1936 blev mycket uppmärksammat i Sverige. Hon ringde hem sammanlagt 18 reportage under sina fyra veckor i den tyska huvudstaden, och när hon kom tillbaka till Stockholm förvånades hon, och smickrades, över sin plötsliga celebritetsstatus: "Tyck inte att jag skryter men jag måste ju säga som det är. Kapten var för första och enda gången artig och jag fick 300 kronor i gratifikation. Så nu är man Sveriges styvaste journalist, piddelipej, komiskt det är vad det är. Men du fattar ju att jag är glad, det här klarar hela karriären". Den lundensiske litteraturvetaren och författaren Rolf Yrlid, med bland annat ett antal uppmärksammade dokumentärromaner bakom sig, stötte på Bang när han arbetade med sin senaste roman, *Till Madrid: Tre svenskars närvaro under det spanska inbördeskriget* (2006); en av dem var Alving, spanska inbördeskriget var en de krigshårdar hon rapporterade från. Intresset som då väcktes har avsatt sig i en kommenterad sammanställning av Alvings Berlinreportage, *Dagbok från Berlinolympiaden 1936* (Atlantis 2008), samt en specialskrivna artikel för [idrottsforum.org](http://www.idrottsforum.org) i vilken han framhåller Bangs förmåga att ta med sig sina läsare till de händelser hon bevittnar och beskriver, att levandegöra skeenden på ett närmast filmiskt sätt. Barbro Alving framstår som en av förra seklets mest betydande svenska journalister, och med Rolf Yrlids hjälp får vi göra henne sällskap i det som blev hennes första stora journalistiska framgång.

Nittonhudratrettiosex höll sig alla de stora svenska dagstidningarna sedan flera år tillbaka med särskilda sportsidor. *Dagens Nyheter* hade varit först ute. Redan 1914 hade *DN* anställt en särskild sportchef och den 15 januari 1920 blev tidningen först i landet med en regelrätt sportsida. Greppet visade sig vara framgångsrikt och övriga storstadstidningar följde efter. Under en tioårsperiod med början kring mitten av 1920-talet skedde nu en kraftig ökning av sportmaterialet i hela den svenska dagspressen.

Men långt ifrån alla tidningsläsare var idrottsintresserade. En stor grupp brydde sig överhuvudtaget inte om sport. Men när det blev dags för landskamper och internationella stortävlingar blev många annars inte sportintresserade tillfälligtvis intresserade. För att tillfredsställa även denna läsarkategori bestämde sig inte bara *DN* utan också *Svenska Dagbladet* och *Nya Dagligt Allehanda* att inför Berlin-OS komplettera sina utsända sportredaktioner med en icke idrottsspecialist. *Nya Dagligt Allehanda* sände iväg sin utrikesreporter och tillika kåsör Willy Falkman, *Svenska Dagbladet* sin teater- och litteraturkritiker Sten Selander och *DN* sin tjugosjuåriga kvinnliga allmänreporter Barbro Alving.

För Barbro Alvings del kom uppdraget att innebära ett unikt journalistiskt genombrott. Det var nu hon verkligen blev Bang med i stort sett hela det svenska folket. Två dagar efter det att hon kommit tillbaka till Stockholm berättade hon i uppsluppen ton i ett brev till en väninna om sitt triumftåg: "Det är ganska fantastiskt hur det har fallit ut. Jag kom hem i onsdags och sen dess har här bara varit hyllningar, jag känner mig lätt idiotisk. Det tycks, efter allt jag hört från alla håll, ha varit så att hela stan fick dille på att läsa mig, här har ringts och skrivits och frågats vem jag är och över huvud taget varit ett liv."

BANG ANLÄNDE TILL BERLIN söndagen den 26 juli. Trots att olympiaden skulle invigas först den 1 augusti fanns *DN*:s sportskribenter redan på plats och försåg tidningen med dagliga rapporter om de nyuppförda idrottsanläggningarna och om deltagarna som börjat installera sig i den olympiska byn. Men Bang sökte inte upp sina kollegor från tidningen och dessa tog heller inte någon kontakt med henne.

DN hade inte placerat Bang på något hotell, utan beställt ett rum åt henne hos en medelklassfamilj, som i likhet med många andra tillfälligtvis trängt ihop sig ute i sitt kök för att på så sätt skaffa sig en liten extrainkomst under olympiaden. Familjen hette Kraatz och bodde i närheten av Kurfürstendamm vid den en gång fashionabla men nu relativt skamfilade Joachimstalerstrasse. Klockan nio varje kväll drog sig värdfolket tillbaka och därefter kunde den inhysta journalisten inte längre beställa in kaffe till sig där hon satt på sitt rum och skrev sina texter. Men telefonen ute i hallen hade hon tillgång till hela natten. Och det var en förutsättning för hennes arbete. Det var på denna telefon som hon ringde in sina reportage.

I den memoarbok Bang gav ut 1963, *Det kom aldrig i tidningen*, berättar hon om hur dessa telefonkontakter med Stockholm gick till och hur hennes dagar i Berlin under olympiaden gestaltade sig:

Berlin kokade över av journalister, hela världspressen var där. Det blev en enorm belastning på det långväga telefonnätet. Problemet löstes så att man blev tilldelad ett bestämt klockslag och ett bestämt fåtal minuter per kväll, att ockupera linjen till Stockholm. Var man inte färdig med sitt manus då så kunde man klappa ihop. Man satt hela dagarna i Stadion, mil bort, och trängdes med 120 000 svettiga tyskar som vrålade i nynationell hybris åt varje tysk seger. Man bufflade sig in till stan i sprickfulla tunnel-

banetåg frampå kvällen, med huvudet som en myrstack av intryck och siffror. Ett par tre timmar senare skulle man ha texten obönhörligt klar. (Sen kunde samtalet dröja ett par tre timmar, men det kunde man inte veta och blev man inte gladare av.) [...] Vid midnatt – natt efter natt i flera veckor – gick man ut och åt en enslig middag på en led-sam sylta vid Kurfürstendamm och betänkte hur dåligt man skrivit.

Både i memoarboken och i den tjugo år senare utgivna klippboken med reportage från 1935 till 1973, *Klipp ur nuets historia* (1982), blir Bang lätt urskuldande när hon skriver om sina OS-reportage. I ingressen till de texter från Berlin-OS som hon tagit med i klippboken idkar Bang något som närmast måste betecknas som självkritik:

Blev det för mycket, och kåseribetonat, om spelen, för litet om den nazistpolitiska bakgrunden? Så har – långt senare – sagts på sina håll. Därom kan i korthet sägas tre ting. 1. Man var utsänd för att förmedla stämningar kring spelen, och viktigare resultat, icke för att försöka sig på politiska analyser. 2. Berlin var en vänlig stad, tillhållen att "inte prata politik"; dundrande tyska sportsliga framgångar och den allmänna känslan av Hitlertyskland på uppåtgång bidrog till extra älskvärdheter mot främlingar. 3. Man var ännu då förhållandevis aningslös; var medveten om OS som ett gigantiskt propagandanummer men icke klar över att propagandan gällde legalisering av en Herrenvolksdröm. Dock: reporterns hopp är att något av obehaget intill skrämsel inför den nazistiska styrkedemonstrationen skymtar.

När jag nu läser denna ingress efter att omedelbart innan ha läst Bangs samtliga reportage från Berlin 1936 måste jag fråga mig, om Bang själv verkligen hade läst om samtliga arton reportage när hon ställde samman sin klippbok. De fem reportage som hon där tar med skildrar främst själva invigningen och några av de händelser som gått in i den svenska idrottshistorien: Jesse Owens utklassning av Lennart Strandberg på 100 meter, den svenska förlusten med 3-2 mot Japan i fotboll och Eric Nys genomklappning i 1 500-metersfinalen. Men Bang tog också läsaren med sig till en presskonferens med propagandaminister Goebbels, hon skildrade den olympiska byn och hon redovisade sina intryck från propagandautställningen "Deutschland". Det jag nu sjuttiofyra år efteråt främst fäster mig vid är inte det drastiska bildspråket, humorn och den satiriska tonen, utan det sätt på vilket Bang inom ramen för sitt journalistiska uppdrag lyckas förmedla sitt intill skrämsel gränsande obehag inför den nazistiska styrkeuppvisningen och den fanatiska tyska chauvinismen.

BAKOM ORDEN REPORTAGE och reporter finns det latinska "re-porto" med grundbetydelsen "bära eller föra tillbaka". Ett reportage är enligt sin grundbetydelse en redogörelse för en händelse eller en upplevelse som reportern återvänder med till sina läsare. Och det gäller naturligtvis också för reportern Bang, även om det var med telefonens hjälp som hon förde sin text tillbaka till läsarna. Men skall man kort försöka karaktärisera vad som framför allt utmärker Bangs OS-reportage tvingas man ändå att vända på denna allmänna beskrivning. Det Bang lite paradoxalt lyckas åstadkomma är att ta läsaren med sig till händelsen.

Men Bang lyckas inte bara att få sin läsare att se. Hon får denne att se just det hon anser vara viktigt att se. Och det gör hon genom att arbeta på ett sätt som för tanken till filmen. Det ligger mycket i att, som hon själv gör i den avslutande artikeln, uppfatta hela reporta-

geserien som hennes "olympiska film". Bang utnyttjar grepp som hon sannolikt blivit medveten om i biosalongens mörker. Bang var ju en professionell biobesökare. Inte bara under de år mellan 1928 och 1931 då hon var anställd på *Idun*, utan även sedan hon börjat på *DN*, fortsatte hon att under signaturen Miss Bio recensera film.

Till skillnad från samtidens filmskapare kunde skribenten Bang "filma" i färg. Hennes "olympiska film" lämnar ett helt annat avtryck efter sig på läsarens näthinna än Leni Riefenstahls svartvita olympiafilm. Bangs Berlin-OS är trots ett dominerande gråväder en olympiad i färg. När hon sätter sig ner för att skildra öppningsdagen är hon inte bara "döv av skallande heilrop" utan också "blind av strålade färger". Den stora nybyggda Olympiastadion där invigningen äger rum har hon redan tre dagar tidigare utifrån beskrivit som "en enorm grårandig sandoval i sin gröna ram" och inifrån som "en kolossal – allting är här ute är kolossalt – grön plan med en bred kant av roströd sand". Därför kan hon nu nöja sig med att skildra hur de jättelika läktarna fylls "med folk i tusen färger" innan hon zoomar in "den bruna gestalten med den välkända kröken på armen" som möts av "en liten ljusblå unge med en blombukett" innan hon övergår till att beskriva inmarschen.

Också den skildras i färg. Grekernas "mörkblå armar" hälsar Hitler. Den franska truppen i sina "blå baskers" följer grekernas exempel, till skillnad från egyptierna i sina "röda fezer". Bulgariens trupp leds av en grupp officerare i "vita uniformer". Och färgbeskrivningen av trupperna fortsätter. Men när det gäller inmarschen är det ändå inte klädseln som Bang anser att läsaren i första hand skall uppmärksamma, utan hur de olika nationerna agerar framför hedersläktaren. Hitlerhälsning eller inte Hitlerhälsning, det är frågan. Uppenbarligen har hon suttit med ett programblad i knät och prickat av samtliga trupper. Eller i varje fall nästan samtliga. Av de fyrtionio nationer som förutom värdnationen deltog i inmarschen är det bara fem vars sätt att hälsa Hitler som Bang inte kommenterar.

Grekland marscherade in först och därefter följde de deltagande nationerna i bokstavsordning, med undantag för värdnationen som avslutade inmarschen. Men Bang presenterar trupperna i en något friare ordning. Hon fortsätter att arbeta filmiskt. När hon nu sammanställer sina anteckningar från inmarschen går hon till väga som en redigerande filmskapare i klipprummet. Efter att ha kommenterat den grekiska truppens sträckta armar i stram linje klipper hon in Frankrike, Österrike och Egypten, innan hon återgår till den faktiska inmarschordningen med Afghanistan, Argentina och Australien. Mellan Bulgarien och Chile kommenterar hon sedan inte bara Danmark utan även Finland, Norge och Sverige. Och efter Chile blir det åter lite si och så med den faktiska inmarschordningen, innan hon till slut även i texten låter Ungern, Uruguay och Tyskland avsluta inmarschen.

ATT BANG I STOR UTSTRÄCKNING på detta närmast filmiska sätt låter läsaren se händelserna betyder inte att hon avstår från att i klartext tala om vad hon tänker och tycker. Redan i det allra första reportaget undrar hon "hur Berlin ser ut utan sin festliga förklädnad" och när hon nästa dag besöker den stora stadionanläggningen med dess simhall, träningsplatser och parker förklarar hon, att det var "en sak som snabbt och obönhörligt gick upp för en: den som vill binda den tyska ungdomen vid sin person kan knappast hitta på något effektivare sätt än att ge den en sådan plats för dess kanske främsta intresse, idrotten". Och senare samma dag, efter det att hon i den olympiska byn fått uppleva hur "en femtonårig *Führer* står på en trappa och slungar ut korta kommandorop med väldig kor-

pralsröst" då det är dags för avlösning av de unga guiderna, konstaterar hon att "hela olympiaden går i militär drill" och går "tankfull" därifrån.

Men Bang kan också göra läsaren medveten om vad hon tänker på ett mer subtilt sätt. På kvällen den 30 juli hade propagandaminister Goebbels bjudit in tolvhundra representanter för press och foto till en mottagning. Bang redogör för tillställningen och återger några bitar ur Goebbels tal till de utländska journalisterna. Av propagandaministern hade de inbjudna uppmanats att "se det nya Tyskland sådant det är" och dra den slutsatsen, att om "den bilden inte stämmer med den som emigranterna utanför Tyskland har givit så beror det på att deras bild inte är sann". Bang fortsätter:

När jag sitter och skriver detta går klockan mot midnatt. Hela Berlin flaggar fortfarande, trots att det är mörkt, men mitt emot mitt fönster ligger ett grått komplex naket och osmyckat bland alla de hakkorsprydda. Tittar man sig om, hittar man flera sådana hus. Det är judarnas, de får inte flagga.

I Bangs fyra inledande reportage förekommer Adolf Hitler bara i form av "ett huvud i brons mellan två jättestora begonior" invid ingången till de kvinnliga OS-deltagarnas förläggning. Men efter det att han i det femte reportaget anlant till Stadion för att inviga spelelen blir han något av en brun tråd som löper genom de följande texterna.

Det Bang framför allt skjuter in sig på och uppehåller sig vid när det gäller Hitler är inte dennes utseende utan den personkult som Hitler är föremål för och som hon kopplar samman med den fanatiska chauvinism som präglar den tyska publiken. Efter att ha bevittnat tre dagars tävlande på Olympiastadion noterar hon att det är "ett förfärligt väsen på tyskarna för minsta inhemska prestation, det är kanske mänskligt, men ibland blir det en aning odrägligt". "Tyskarna är på något sätt så andfått angelägna att visa hur duktiga de är och hur bra allting är i detta land, det känns i hela Berlin", reflekterar hon vidare. Och fyra dagar senare konstaterar hon att "det är något besynnerligt med tyskarna den här olympiaden, man har en nästan obehaglig känsla av att de allihop överträffar sig själva och att de glatt springer döden på sig, bara Hitler ser det".

DEN VERKLIGT STORA uppgörelsen med nazismen och dess Hitlerdyrkan levererar Bang när hon den 14 augusti lämnar idrottsarenorna för att besöka jätteutställningen "Deutschland", där den "som utan förutfattade meningar och med öppna ögon" vandrar igenom utställningen utlovas att få veta "allt om vad Tyskland var och är". Och "nog ser man vad det är om man inte visste det förut. Det är Adolf Hitler", konstaterar hon, fullständigt utmattad efter att i sal efter sal mött väldiga fotomontage av denne och den tyska örnen, som "inte är det älskligaste av djur".

Reportaget från den propagandautställningen är lysande politisk journalistik, men det överträffas ändå av skildringen av det skådespel som tre kvällar tidigare framfördes på Olympiastadion av "Kraft durch Freude", den organisation som ansvarade för all fritidsaktivitet i det nazistiska Tyskland:

"Folkens dans och musik" heter festen, men den börjar och slutar med tyska arbetsfrontens egna nummer. I stora kaskader flödar ljuset mot maratonportens svarta valv, och här kommer de, det nya Tysklands söner. Först en skog av röda fanor, därpå arbetets här i bataljon efter bataljon. Bruna uniformer, samma min i tusen ansikten, perfekt

marsch, militärmusik. Om det inte vore för spadarna, som blänker över varje axel, skulle man tro att det var en trupp på väg mot fronten. Nu bildar de stora fyrkanter på planen, en fruktansvärd korpralsröst börjar ryta, och de skyldrar med spadarna som med gevär. På axel spade. För fot spade. De sjunger också, det är bara ett ord som hörs, men det hörs ofta: *Deutschland*. Det blir stort fanspel, de röda dukarna sveper över det gröna gräset, två militärorkestrar höjer sina fanfarer växelvis. Det är ohyggligt vackert, men på något sätt också bara ohyggligt.

Fanorna får vika från planen för en annan trupp, det är led efter led av män med nakna överkroppar och långa stavar över axeln. Dova trumvirvlar ackompanjerar dem, det låter som en arkebuseringspluton, när de utför någon sorts timmermansapoteos med stavarna. Nästa gång är det ett kompani mörkblåa musikanter som marscherar fram, de är strama och gravallvarliga och i händerna har de dragspel, världens gladaste instrument. De spelar någonting som låter som en fransk tango, men det finns inte en glimt av Parislynne i hela detta Stadion. Uniformerad kollektiv livsglädje med militärt kommando. Kraft är det nog, men *Freude?*

Med samma klanderfria militära drill marscherar de ut – och här kommer – civilisterna. I en bred brokig flod väller de olika folkens nationalklädda trupper ned för den andra trappan, medan hela stadion inringas av fackelbärare som bildar en strålande ram till ett högst förtjusande skådespel. [...] Ett par timmar håller det på, innan arbetsfronten marscherar in igen, och den tyska trumman spelar slutackordet till folkens fredliga fest.

Att inte uppfatta en text som denna som uttryck för en hög grad av politisk medvetenhet och klarsyn förefaller mig omöjligt. Möjligen kan någon som bara läst de första sjutton av Bangs Berlinreportage hävda att hon nöjer sig med att observera en politisk verklighet och att en politisk analys saknas. Men Bang avslutar inte sin reportageserie med beskrivningen av hur den olympiska elden den 16 augusti sakta sjunker ner i sin höga trefot med den mörkblå natthimlen som fond, utan återkommer fem dagar senare med ytterligare en artikel. Denna börjar visserligen som ett reportage från "ett halvtomt och stillnat Berlin" där man får "andrum och tid till en överblick över de olympiska veckorna", men blir omedelbart därefter en text som mest av allt liknar en tidningsledare. Här är det en politisk analytiker som för ordet.

BANG SUMMERAR BERLINOLYMPIADEN som ett politiskt propagandanummer som slog fel. "Det blev för mycket, för mycket organisation och för mycket segrar", konstaterar hon. "Den tyska grundligheten och den tyska självhävdelsen drev sig själv över alla gränser." Istället för att få besökaren att tänka på tyskarna som ett starkt folk som måste ha en god regim som dragit dem fram till sådana mål, åker besökaren hem med följande tanke i huvudet:

Detta är ett fruktansvärt starkt folk, och till vilka mål vill dess regim driva fram det härnäst?

För dit den driver, dit går de, så mycket tror man sig veta, om man över huvud taget kan bedöma något efter en så flyktig sejour.